

GÖYTÜRK DİLİNDE GELECEK ZAMAN ANLAYIŞININ İFADESİ

Ebülfez RECEBOV

Göytürk dilinde zengin fe'l sistemi vardır. Fe'l sisteminin zenginliyiine göre Göytürk dili müasir Türk dillerinden neinki geri kalmır, herra bir sıra mekamlarda müasir Türk dillerinden daha zengindir. Kedim Türk kebilelerinin dilinde fe'l sisteminin bu zenginliyinin, bu derecede inkişafının, herra her hansı müasir Türk dilinden daha geniş işlek formalara malik olmasının ne ile bağılı olduğunu deye-bilmerem. Bu barede müeyyen bir iddia ireli sürmeyi özüm için büyük risk sayıram. Lakin bu, bir hekiket, bir faktdır ki, Göytürk dilinin fe'l sistemi hetta müasir Türk ve Azerbaycan dillerinin fe'l sisteminden geniş ve zengindir.

Burada Göytürk dilinin fe'l sistemini araşdırmak meksedi koyulmamışdır, kiçik bir yazıda bu sistemi araşdırmak mümkün de deyildir. Men burada tekce Göytürk dilinde fe'lerde gelecek zaman anlayışının ifadesini, hem de yazının hecminin imkan verdiyi dairede, nezerden keçirecem.

Göytürk dilinde fe'lin gelecek zaman anlayışı fe'lin emr, şert, arzu, lazım, vacib şekillerinde ve heber şeklinin indiki gelecek zaman, keti gelecek zaman, keyri-keti gelecek zaman formalarında ifade edilir. Fe'lin gelecek zaman anlayışı ifade eden sadaladığım şekillerden fe'lin emr ve şert şekilleri ister öz morfoloji elametlerine, isterse semantikalarına göre Türkoloji edebiyatda indiyedek heç bir mübahiseye sebep olmamış ve indi de mübahiseli deyildir. Buna göre de men bu yazıda fe'lin emr ve şert şekillerine, onların morfoloji elametlerine ve krammatik hüsusiyyetlerine tohunmayacağam. Eslinde heber şeklinin keyri-keti gelecek zamanı da Göytürk dilinde işlenme hüsusiyyetlerine göre-yaranmasına, morfoloji elametine ve me'na ifadesine göre heç bir mübahise doğurmur. Lakin men araşdırma sistemini pozmamak için burada Göytürk dilinde fe'lin keyri-keti gelecek zamanına da tohunacağam. Belelikle, bu araşdırmanın obyektı fe'lin lazım, arzu ve vacib şekilleri, heber şeklinin indiki gelecek, keti gelecek ve keyri-keti gelecek zamanlarıdır. Beri başdan deyim ki, müellif Göytürk dilinde yeni krammatik vasiteler-krammatik me'nanın yeni ifade vasiteleri keş etmek iddiasında deyil, yalnız hamıya me'lum olan faktlara özünün yeni münasibetini bildirecekdir.

İndiki gelecek zaman: Türkoloji edebiyatda Göytürk yazılı abidelerinde -a/-e şekilcisi vasitesile fe'li bağlama emele geldiye hakkında kifayet keder danışılmışdır. Me'lum olduğu kimi, fe'li bağlama fe'lin tesriflenmeyen formlarındandır ve sintaktik bahımdan müstekil işlenir, teklikde zaman gösterir

ve ayrılıkta cümle üzvü cümlelerin heberi ola bilmir. Lakin Göytürk (abidelerinin) dilinde *-a/-e* şekilçisi ile düzelen ele formalara da rast gelmek olur ki, bu mekamda fe'ler tesriflenir, cümlelerin müstakil üzvü - heberi vezifesinde işlenir. Tesriflendiği ve cümlelerin heberi vezifesinde işlendiği için bele forma artık fe'li bağlama ola bilmez. Fikrimi aydınlaştırmak için bir-iki nümune getirirem: *İlingiz üçün kazğanu öz kuy yuta siz* (Y 28) ... eliniz için kazanarak öz eviniz için ağlayırsınız". *İnilik böri uça* (Y 28) "Kıçık kardaşlı kurd uçar". Birinci cümlede *yuta siz*, ikinci cümlede *uça* fe'lerini fe'li bağlama adlandırmak olmaz, çünkü, evvelen, her iki cümlede onlar heber vezifesini icra edir, ikincisi, birinci cümledeki *yuta siz* (*yut-a-siz*) ikinci şahsin ceminde, ikinci cümledeki *uça* (*uç-a*) üçüncü şahsin tekinde işlenmiştir. Buradan bele netice çıkarmak olur ki, fe'lerde işledilen *-a/-e* şekilçisi omonim morfemdir - o, fe'llere (fe'l köklerine) artırıldıkda fe'li bağlama forması yarattığı kimi, başka mekamda, başka meksedle işledildikde fe'lin tesriflenen formasını da düzeldir bilir. Men fe'lin bele tesriflenen formasını indiki gelecek zamanı adlandırırım. Bele zaman forması müasir Azerbaycan dilinde mövcud olmadığı için men Göytürk dilinde bu formada işlenmiş fe'leri Azerbaycan dilene gah indiki zamanda gah da keyri-keti gelecek zamanda tercüme edirem.

Keti-gelecek zaman: Göytürk dilinde *-ğay/-gey* şekilçisi ile eme3 Göytürk yazısı kitabelerinde bu şekilçi ile düzelen fe'l formaları hakkında Türkoloji edebiyatda me'lumat da verilir. *-ğay* şekilçisi ile yaranan fe'l formasını İ. A. Batmanov gelecek arzu forması (1, 87), A. N. Kononov mümkün gelecek (yahud imkanlı gelecek) zaman arzu forması (2, 190) adlandırır. A. N. Kononov'un fikrinde, bu zaman şekli ya mümkün, ya da zeruri olan hareketi bildirir. Bu şekilçi ile düzenlen fe'l formalarının işlenmesine daş kitabelerde rast gelmek olmur, kağız üzerinde yazılmış *Irk bitik* kitabesinde bu forma bir neçe defe işlenir. Bu forma ile emele gelen fe'ler be'zen keti gelecek, be'zen ise keyri-keti gelecek zaman çaları ifade edir, lakin, bir terefdən, bu fe'l formasında keti gelecek zamanın daha üstün olduğu, diğər terefdən, Göytürk dilinde keyri-keti gelecek zamanın özüne mehsus morfoloji elameti (*-ar/-er* şekilçisi) olduğu için men bu fe'l formasını keti gelecek zaman adlandırırım. Göytürk dilinde keti gelecek zaman fe'l köklerinin üzerine *-ğay/-gey* zaman şekilçisi ve o zaman hele şahs evezliyi ile eyni fonetik terkipte olan şahs şekilçisi artırmakla emele gelir. Meselen: *Beg er yont inğaru barmış, ak bisi kulunlamış, altun tuyuğluğ adğırılığ yarağay, tebesinğeri barmış, ürünğ inğeni butulmuş, altun budluluğ buğralığ yarağay, ebinğeri kelmiş, üçünç kunçuyı urulmuş, begliğ yarağay* (İB 7-9). "Bey er ilhısına teref getmiş, ağ mayanı kulunlamış, kızıl butlu buğralığı yarayacak, develerine teref getmiş, ağ mayası erkek balalamış, kızıl budlu buğralığa yarayacak, evine teref gelmiş, üçüncü hanımı nesil vermiş, beyliye yarayacak. *kut birgey men* (IB 3) "Bext vereceyem". *ürünğ esri inğek bozağulaçu bolmuş, ölgey men, -timiş* (IB 60-61) "Parlak (ağ) hallı inek buzovlayası olmuş, öleceyem, -demiş ve s.

Keyri-keci gelecek zaman: Göytürk dilinde *-ar/-er* şekilçisinin fe'lin keyri-keci gelecek zamanını yaratması hakkında bütün Türkoloğlar yekdil re'yededirler. Buna göre de fe'lin bu zamanı hakkında mübahise etmeye deymez. Buna göre de Göytürk dilinde keyri-keci gelecek zamanın işlenmesine bir neçe nümune vermekle kifayetlenirem. *Öd tengri yasar* (KT şm 10) "Vahtı (ömrü) tanrı yazar". *Neke tezer biz üküsi tiyin?* (T 38-39) "Niye kaçarığ çohdurlar deye?" *arkış idmaz tiyin süledim* (BK ş 25) "Herac göndermez deye koşun yeritdim." *Yalabaçı, edgü sabı kelmez tiyin yayın süledim* (BK ş39) "Sefiri, hoş heberi gelmez deye koşun çekdim."

Arzu şekli: Türk dillerinde, o cümleden Göytürk dilinde fe'lin arzu şekli gelecekte görülesi işin arzu olunduğunu ifade edir. Demeli, arzu şeklinin mezmununa iş, hal, hareketin gelecekte görüleceyi me'nası dahildir. Göytürk yazısı abidelerin metnlerinde fe'lin arzu şeklinin tekce birinci şehsde - hem tekde, hem de cemde işlenmesi tesbit edilmişdir; metnlerde arzu şeklinin diger iki şehsde işlenmesine nümune yohdur. Göytürk dilinde arzu şeklinin birinci şehsinin teki fe'l köklerine *-ayın/-eyin* birinci şehsinin cemi fe'l köklerine *-alım/-elim* şekilçilerini artırmakla emele gelir. Bu mesele problemlı deyildir; bütün Türkoloğlar bu müddeanı kabul edirler.

N. Kononovun arzu şeklinin şekilçilerinin menşeyi hakkındaki fikirlerini istisna etsek, Türkoloji edebiyatda Göytürk dilinde fe'lin arzu şekli ve onun morfoloji elametleri hakkında fikir ayrılığ yohdur. A. N. Kononov hesab edir ki, fe'lin arzu şekli fe'l esaslarına menşece *-ğay/-gey* morfeminden töremiş *-ay/-ey* şekilçisini artırmakla emele gelir. Onun fikrince, fe'lin arzu şeklinde *-ın/-in* şekilçisi birinci şehsin tekinin, *-lım/-lim* şekilçisi ise birinci şehsin ceminin morfoloji göstericisidir (2, 192). Burada iki mesele karanlık kalır: 1) Türk dillerinin dahili inkişaf kanunları birinci şehsin cemi için bele bir şekilçinin, hüsusen şekilçideki *-l* sesinin tezahürünü mekbul saymır; 2) Göytürk dilindeki arzu şeklinin birinci şehsinin tekinin şekilçisindeki (*-ayın/-eyin*) *-ın/-in* birinci şehsin tekinin, *-ay/-ey* ise arzu şeklinin morfoloji elametidirse, ne için ve nece olur ki, *-ay/-ey* morfemdeki *-y* samiti birinci şehsin ceminde *-l-* samitine çevrilir? Bu mübahiseli meseleni kenarda koyarak sadece olarak göstermek lazımdır ki, Göytürk dilinde fe'lin arzu şekli birinci şehsin tekinde *-ayın/-eyin*, ceminde *-alım/-elim* morfemleri ile emele gelir. Meselen; *Ben ebgerü tüseyin* (T 30) "Men eve kayıdım". *Anı ayımayın* (BK ş 41) "Onu cezalandırım". *İçre ben bulğayın* (MÇ 28) "Dahilde men kıyam kaldırım." *Ben yırtantayan tegayın* (T 11) "Men şimal terefdin hücum edim." *Men taşıkayın* (MÇ 22) "Men serhedi aşım" ve s. *İdi yok kusalım* (T 11) "Sahibi mehv edek." *Altun yış üze kabısalım* (T 20) "Altun meşeli dağları üzerine hücum edek." *Öngre türk kağanğaru sülelim* (T 20) "Önce Türk hakasının üstüne koşun çekek." *Ne basılalım, tegelim* (T 39) "Ne için basılak, hücum edek." *Tengri bilge kağanıma adırılmalım, azmalım* (O 10) "Mükeddes müdrık hakandan ayrılmayak, ona heyamet etmeyek" ve s.

Keyd etmek lazımdır ki, nedense Göytürk dilinin araştırmalarına hesr edilmiş eserlerde fe'lin arzu şeklinin birinci şehs tekinin *-ayın/-eyin* şekilçisinin abidelerin metnlerinde birinci şehs ceminin emele getirmesi barede danışıdır. Düzdür, Göytürk dilinde *-ayın/-eyin* şekilçisi fe'lin arzu şeklinin birinci şehsinin tekini emele getirir. Lakin abidelerin metnlerinde bu şekilçinin arzu şeklinin birinci şehsinin cemini emele getirmesi de müşahide edilir. Meselen; *Soğdak bodun iteyin tiyin, Yinçü ügüzüg keçe Temir kapığka teği süledimiz* (Ktş 39) “Soğdak halkını teşkil edek deye, İnci çayını keçerek Demir kapıya teki koşun çekdik.” *Bilge Tonyukuk, boyla bağa tarkan birle, İlteris, kağan bolayın* (T 6-7) “Müdrük Tonyukuk, boyla bağa tarhan ile, İlteris, hakan olak.” *Biriye Çuğay yış tügöl, Tün yazı konayın* (KTc 6) “Cenuba Çuğay meşeli dağlarında deyil, Tün düzünde yerleşek.”

Lazım şekli: Kedim Türk yazısı abidelerinde *-taçı/-teçi* şekilçisi ile emele gelen bir fe'l forması mövcuddur. Vaxtile V. M. Nasilov bu fe'l formasını indiki - gelecek potensial zaman adlandırıb yazırdı: “Tesriflenen forma *-taçı/-teçi* ve *-daçı/-deçi* şekilçileri ile formlaşmış fe'li isimlerden heberlik şekilçileri vasitesile yararır. Onun me'nası gelecekte mütlek inkişaf etmek en'enesine malik olan gelecek zamanı ve ya potensial indiki zamanı ifade etmekte eks olunur. Bu forma her şeyden evvel şerti dövrün esas hissesinde işlenir” (3, 64). Göytürk yazısı abideleri dilinin krammatik kuruluşunun araştırmalarına hesr edilmiş son elmi edebiyatlarda bu şekilçi vasitesile emele gelen fe'l forması fe'lin keti gelecek zamanı adlandırılır (2, 190; 4, 130). Bu şekilçi vasitesile Göytürk dilinde emele gelen fe'l forması hekiketen de gelecek zaman anlayışı ifade edir. Lakin bu fe'l forması heber şekline dahil deyildir ve bu şeklin zamanlarından biri hesap edilebilmez. Men bu fikirdeyim ki, Göytürk dilinde *-taçı/-teçi* morfoloji elemeti ile emele gelen fe'l forması müasir Azerbaycan ve Türk dillerinde *-ası/-esi* şekilçileri vasitesile emele gelen fe'l forması ile eynidir. Başka sözle desek, *-taçı/-teçi* şekilçisi Göytürk dilinde fe'lin lazım şeklini emele getirir.

Me'lum olduğu kimi, kelim Türk dilleri ile müasir Türk dilleri arasında bir sıra fonetik kanuna uyğunluklar vardır. Bele fonetik kanuna uyğunluklardan biri de samitle başlayan şekilçilerde ilk samitin düşmesidir. Meselen, Göytürk dilinde *-ğan/-gen* fonetik terkipte işlenen şekilçi müasir Türk ve Azerbaycan dillerinde *-an/-en* şeklinde işlenir. ç samitinin z aralık sesi vasitesile s samitine ve eksine keçmesini hele Göytürk yazısı abidelerinin mernlerinde müşahide edirik. Bunu abidelerin metnlerinde *bolsun ~ bolzun ~ bolçun* fe'linin s ~ z ~ ç fonemleri ile işlenmesinde görmek olar. Belekile, Göytürk dilindeki *-taçı/-teçi* şekilçisinden ilk samitin düşmesi ve ç samitinin s samitine kanuna uygun şekilde çevrilmesi neticesinde müasir Türk ve Azerbaycan dillerinde fe'lin lazımı şeklini emele getiren *-ası/-esi* şekilçisi töremişdir. Mehz buna göre de men Göytürk dilindeki *-taçı/-teçi* şekilçisini fe'lin heber şeklinin keti gelecek zamanının Morfoloji elameti kimi yoh, fe'lin lazımı şeklinin morfoloji elameti kimi kabul edirem. Müasir Türk dillerinde olduğu kimi, Göytürk dilinde de fe'lin lazım şekli gelecek zaman anlayışı ifade edir. Göytürk dilinde fe'lin lazım şekli

gelecek zaman anlayışı ifade eder. Göytürk dilinde fe'lin bu şekli intensiv işlenir. Burada iki-üç nümune göstermekle kifayetlenirem: *Ol yirgerü barsar, türk bodun, ölteçisen.* (GT c 8) "O yere getsen, Türk halkı, ölesisen". *Ötüken yir olursar, bengü il tuta olurtaçisen, türk bodun tok.* (GT c 8) "Ötüken yerinde otursan, ebedi el tutarak oturarsan, Türk halkı, toh." *Bu kağanıñda, bu begleriñde, yeriñde, subıñda adırılmasar, türk bodun, özün edgü körteçisen, ebiñge kirteçisen, bunsız boltaçisen.* (GT şm 13-14) "Bu hakanından, bu beylerinden, yerinden, suyundan ayrılmasan, Türk halkı, özün yahşılık göresisen, evine giresisen, derdsiz olarsan" ve s.

Vacib şekli: Mövcud Türkoloji edebiyatda Göytürk dilinde, daha doğrusu, Göytürk yazısı abidelerinin metnlerinde fe'lin vacib şeklinin olması gösterilmemiştir. Me'lum olduğu kimi, Göytürk dilinde -çı/-çi şekilçisi ile emele gelen fe'l forması işlenir. A. N. Kononov bu fe'l formasını ikinci keti gelecek zaman (2, 190), E. C. Şükürlü ise keti gelecek zaman adlandırır. Elisa Şükürlü ele hemin yerde yazır ki, "Teskik bildiren "bozağula" fe'linin sonuna artırılan -çı şekilçisinin me'naca fe'lin vacib şekline uygun gelmesi tesadüfi deyildir". (4, 130).

Göytürk dilinde fe'lin vacib şekli hareketin gelecekte icrasının vacibliyini, zeruriliyini bildirir. Göytürk metnlerinde fe'lin vacib şekli çoh az işlenir. Yazılı abidelerin metnlerinde vacib şeklinin bele az rast gelmesini iki sebeble elakelendirmek olar: 1) ya Göytürk yazısı abideleri metnlerinin üslubu vacib şeklin az işlenmesine sebep olmuştur; 2) ya da Türk dillerinde VII-IX yüzyıllarda fe'lin vacib şekli yeni yaranırmış. Lakin bir fakt fe'lin vacib şeklinin VII-IX yüzyıllarda yarana bilmesini şübhe altına alır: Ongin abidesinin Kül Tigin ve Bilge Hakan abidelerinden 35-40 il evvel koyulmasına ve hemin abidelerden metninin hecmine göre defelerle küçük olmasına bahmayarak, Ongin abidesinde fe'lin vacib şekli işlenmiştir, Koşo-Saydam abidelerinde ise bu şeklin işlenmesine tesadüf edilmez. Koşo-Saydam abidelerinden bir keder sonra yazılmış Moyun çor abidesinde de fe'lin vacib şekli işlenir. Nehayet, ehtimal ki, Göytürk elifbası ile yazılmış son abidelerden biri olan *Irk bitik* kitabesinde de fe'lin vacib şeklinin işlenmesine rast geliriz. Hem de daş kitabelerde fe'lin vacib şekli yalnız inkar aspektde işlenirse, *Irk bitik* kitabesinde tesdik aspektinde işlenir.

Göytürk dilinde fe'lin vacib şekli zaman şekilçisi kabul etmez. Ümumiyyetle, fe'lin heber şeklinden başka heç bir şekli zaman şekilçisi kabul etmez. Göytürk dilinde fe'lin vacib şekli fe'l esaslarına -çı/-çi şekilçisi ve shehs avazliyi ile aynı fonetik terkibe malik olan shehs şekilçisi artırmakla emele gelir. Göytürk dilinde fe'lin vacib şekli gelecek zaman anlayışı ifade eder.

Burada bir meseleni de aydınlaştırmak lazımdır. Göytürk metnelerinde fe'lin vacib şeklinin işlendiği üç nümunedan ikisi fe'lin inkar aspektindedir, demeli, fe'lin esası saitle bitir; üçüncü nümune tesdik aspektinde olsa da, fe'l yena saitle bitir. Buna göre de her üç fe'lide vacib şeklinin şekilçisi, tebi olarak, samit sesle başlanır ve -çı/-çi şeklindedir. Lakin fe'lin vacib şeklinin şekilçisinin -çı/-çi şeklinde olması mende şübhe doğurur. Ümumiyyetle, ister söz düzeldici, isterse de söz deyişdirici olsun, fe'l yaradan şekilçinin -çı/-çi şeklinde olması şübhelidir. Evvelen -çı/-çi morfemi söz

düzelden şekilçidir ve Türk dillerinde onun fe'l düzeltmesine tesadüf edilmez. Bu şekilçi Göytürk dilinde de adlardan mühtelif me'nalı adlar emele getirir. İkincisi, bu şekilçini samitle biten sözlere artırdıkda me'nasızlık emele gelir: *ölçi (?) kelçi (?)*, *tutçı (?)*, *urçı (?)*, *alçı (?)* ve s. Buna göre de güman etmek olar ki, Göytürk yazısı metnlerinde fe'lin vacib şeklini emele getiren şekilçi -çu/-çi fonetik terkiibinde olmamış, saitle başlanmışdır, Meselen, -açı/-eçi fonetik terkiibinde olmuşdur (mükayise et: bölgü sayılarını emele getiren*-ağū/-eğū şekilçisi ve onun saitle biten sayılara artırılmasında bir saitin düşmesi *üçegü* ve *ikegü*). Şekilçisinin -açı/-eçi şeklinde işlenmesine Göytürk yazısı abidelerinde rast gelmirik, bele ki, kitabelerin metnlerinde samitle biten ve fe'lin vacib şeklinde işlenen fe'llere tesadüf edilmemiştir. Bu şekilçi saitle biten ve fe'lin vacib şeklinde işlenen fe'llere tesadüf edilmemiştir. Bu şekilçi saitle biten fe'llere artırıldıkda iki saitin yanaşı işlenmemesi için saitlerden biri düşmüştür (mükayise et: *ti+ir>tir*, *ti+ip>tip*). Göytürk yazısı abidelerinin metnlerinde işlenen nümunelerin hamısında vacib şeklinde işlenen fe'ller saitle bitdiyi için bele bir yanlış fikir yaranmışdır ki, Göytürk dilinde fe'lin vacib şekli -çu/-çi şekilçisi ile emele gelir. Artık deyildiği kimi, Göytürk yazısı abidelerinin metnlerinde fe'lin vacib şekli az işlenir. Göytürk metnlerinde fe'lin vacib şeklinde işlenmesine cemi üç cümlede (cemi dörd fe'l) tesadüf edilir; bu dörd fe'lden üçü inkarda biri tesdikdedir. Meselen: *Ekin ara beg yağı bolmuş, tegmeçi men, tiyin sakıntım* (O 10). "İkisinin arasında bey yağı olmuş, hücum etmemeliyim, deye düşündüm". *Bir-iki atlığ yablakın için, kara bodunum, öltinğ, yetdinğ, yana içik, ölmeçi, yetmeçi sen, -tidim* (MÇ 17) "Bir-iki meşhur (adlı) adam heyamet etdiyi için, kara halkım, öldün, sona yetdin, yine tabe ol, ölmemeli, sona yetmemelisen, -dedim". *Örünğ esri inğek bozağulaçı bolmuş, ölgey men -timiş* (IB 60-61) "Parlak (ağ) hallı inek buzovlamalı olmuş, öleceyem, -demiş".

Belelikle, Göytürk dilinde emr, şert, arzu, lazım ve vacib şekilleri, habele heber şeklinin indiki gelecek zamanı, keti gelecek zamanı ve keyri-keti gelecek zamanı gelecek zaman anlayışı ifade edir.

İhtisarlar:

Y - Yenisey abideleri;	MÇ - Moyun çor abidesi;
O - Ongin abidesi;	IB - Irk bitig abidesi;
T - Tonyukuk abidesi;	ş - Şerk üzü;
KT - Kül Tigin abidesi;	şm - Şimal üzü;
BK - Bilge hakan abidesi;	c - cenub üzü.

Edebiyyat:

- İ. A. BATMANOV, *Yazık yeniseyskiğ pamyatnikov drevnetyurkskoy pis'mennosti*, Frunze, 1959.
 A. N. KONONOV, *Grammatika yazıka tyurkskiğ runiçeskiğ pamyatnikov VII-IX vv*, Leningrad, 1980.
 V. M. NASİLOV, *Yazık orğono-yeniseyskiğ pamyatnikov*, Moskva, 1960.
 Elisa ŞÜKÜRLÜ, *Gedim Türk yazılı abidelerinin dili*, Bakı, 1993.